

УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

FORMATION MANAGEMENT OF SMALL BUSINESS FINANCIAL RESOURCES

Дідур С.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

Крот Л.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

У статті узагальнено наявні підходи до визначення сутності фінансових ресурсів підприємства. Розглянуто особливості формування фінансових ресурсів малого підприємництва. Представлено склад фінансових ресурсів малих підприємств. Розглянуто джерела формування фінансових ресурсів суб'єктів малого бізнесу. Охарактеризовано систему та особливості процесу управління фінансовими ресурсами суб'єктів малого бізнесу.

Ключові слова: фінансові ресурси, малий бізнес, процес управління, власні кошти, кредитні ресурси.

В статье обобщены существующие подходы к определению сущности финансовых ресурсов предприятия. Рассмотрены особенности формирования финансовых ресурсов малого предпринимательства. Представлен состав финансовых ресурсов малых предприятий. Рассмотрены источники формирования финансовых ресурсов субъектов малого бизнеса. Охарактеризованы система и особенности процесса управления финансовыми ресурсами субъектов малого бизнеса.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, малый бизнес, процесс управления, собственные средства, кредитные ресурсы.

The article generalizes the existing approaches to the definition of the essence of financial resources of the enterprise. Features of formation of financial resources of small business are considered. The composition of financial resources of small enterprises is presented. Sources of formation of financial resources of small business entities are considered. The system and features of the process of management of financial resources of small business entities are characterized.

Key words: financial resources, small business, management process, own funds, credit resources.

Постановка проблеми. Малий бізнес в ринковій економіці є провідним сектором, найбільш динамічним елементом структури народного господарства, базисом економіки сучасної держави. Він підвищує її ефективність, забезпечує зайнятість населення та відіграє важливу роль у зростанні його добробуту, вирішенні соціально-економічних проблем. Стабільність малих підприємств та підвищення ефективності їх функціонування значною мірою забезпечуються високим рівнем управління фінансовими ресурсами, тому оптимізація формування та використання фінансових ресурсів як один з головних елементів фінансової політики суб'єктів малого підприємництва сприятиме зростанню прибутку

за умови мінімізації підприємницьких ризиків та забезпечення платоспроможності і ліквідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань та методів їх вирішення, пов'язаних з підвищенням ефективності управління фінансовими ресурсами суб'єктів малого бізнесу, відобразили у своїх працях такі західні дослідники, як Д. Берджес, Дж.К. ван Хорн, Я. Мейтланд, Д.П. Уілсон, Д. Штайнхоф. Значний внесок у висвітлення різних теоретичних та практичних аспектів, а також важливих положень щодо управління фінансовими ресурсами суб'єктів малого бізнесу зробили такі вітчизняні економісти-фінансисти, як Л.Д. Буряк, М.Д. Білик, О.Д. Василик, З.С. Варналій, А.Г. Завгородній,

І.О. Ломачинська, В.П. Мікловда, А.Г. Поддєрьогін, С.К. Реверчук, В.М. Федосов.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне розробкам усіх авторів, зазначимо, що в економічній літературі недостатньо висвітлено питання вдосконалення управління формуванням фінансових ресурсів малих підприємств, а отже, воно потребує подальшого дослідження, особливо щодо пошуку альтернативних шляхів залучення фінансових ресурсів. Адже для вітчизняних суб'єктів малого підприємництва проблемою є обмеженість їх фінансових ресурсів, що істотно позначається на ефективності господарювання, тому її розв'язання об'єктивно вимагає нових підходів до формування фінансових ресурсів та їх використання, активізації ролі фінансових інструментів в управлінні фінансовими ресурсами малого бізнесу.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є визначення сутності, джерел формування та особливостей управління фінансовими ресурсами суб'єктів малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовою та вітчизняною практикою доведено, що підприємництво відіграє важливу роль в розвитку економіки кожної держави, виконує функції як економічного, так і соціального характеру.

Економічна роль підприємництва полягає в мобілізації фінансових та виробничих ресурсів населення, сприянні розвитку конкуренції, науково-технічного прогресу, забезпеченні поповнення державного та місцевого бюджетів за рахунок надходжень від податків і зборів тощо. У соціальному значенні підприємництво сприяє створенню нових робочих місць, забезпечує ринок потрібними товарами та послугами для найповнішого задоволення потреб населення.

Так, мале підприємництво, на думку Л.Д. Буряка, – «це особливий вид виробничо-торгівельної діяльності, надання послуг чи посередництва, яке характеризується повною свободою вибору та інноваційним характером проведення, значною ймовірністю економічного ризику та чіткою орієнтацією на досягнення певного комерційного зиску» [1, с. 9].

Будь-яке підприємство характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для його нормального функціонування, раціональністю їхнього розміщення та ефективністю використання. Досліджуючи проблематику малого підприємництва, З.С. Варналій розглядає фінансові ресурси як основу фінансів, що акумулюються у грошових фондах, які забезпечують процес виробництва та відтворення в рамках цього суб'єкта малого підприємництва, а також сукупність форм і методів їх формування й використання [2, с. 72]. Як відомо, джерелами формування фінансових ресурсів малого підприємництва є власні кошти та залучені, а саме позики банків і небанківських установ, бюджетне фінансування та кредитування. Додатково дещо розширену класифікацію пропонує З.С. Варналій (табл. 1).

Отже, одним з основних власних джерел фінансування підприємств малого бізнесу має стати прибуток. За своєю економічною сутністю прибуток бере участь у розподільчому процесі як стимулюючий фактор підприємницької діяльності та продуктивності праці, а також як джерело фінансування розширеного відтворення. Але в Україні нині прибуток як джерело фінансування та відтворення виробничого потенціалу повною мірою використовуватись не може. Основною причиною цього явища є те, що

Таблиця 1

Склад фінансових ресурсів малих підприємств

Доходи та надходження, які утворюються за рахунок власних та прирівняних коштів	Кошти, які мобілізуються на фінансовому ринку	Надходження коштів від фінансово-банківської системи в порядку перерозподілу
<ul style="list-style-type: none"> – Прибуток від основної діяльності; – прибуток від виконаних НДДКР; – інші цільові доходи; – прибуток від фінансових операцій; – прибуток від будівельно-монтажних робіт, які виконуються господарським способом; – інші види доходів; – амортизаційні відрахування; – виручка від майна, що вибуло; – непоточні пасиви; – цільові надходження (плата за утримання дітей тощо); – мобілізація внутрішніх ресурсів у будівництві; – пайові та інші внески, надходження. 	Продаж власних акцій, облігацій та інших видів цінних паперів, а також кредитні інвестиції.	<ul style="list-style-type: none"> – Фінансові ресурси, що формуються на пайових засадах; – страхове відшкодування ризиків; – фінансові ресурси, що надійшли від концернів, асоціацій тощо; – дивіденди та проценти за цінні папери інших емітентів; – бюджетні субсидії; – інші види ресурсів.

Джерело: складено за матеріалами джерела [2]

високі податки на прибуток та інфляційні процеси перешкоджають швидкому накопиченню грошей та знецінюють їх.

Аналіз структури джерел формування фінансових ресурсів малих підприємств в Україні демонструє невисокий рівень залученого капіталу. Так, в структурі капіталу вітчизняних малих підприємств власні джерела становлять понад 60%, за рахунок банківського кредитування забезпечується не більше 16%, державне фінансування становить лише 6% [3]. За деякими оцінками потреби малого бізнесу в запозичених коштах забезпечуються лише на 17–20% [4]. Питома вага кредитів, наданих суб'єктам малого підприємництва, в загальному кредитному портфелі комерційних банків протягом останніх десяти-п'ятнадцяти років не перевищувала 14% [3], а рівень мікрокредитування, який фактично є основним зовнішнім джерелом фінансування суб'єктів малого підприємництва, значно менший. Водночас можна відзначити, що покращення фінансування малого підприємництва сприяє залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій, а саме Європейського Банку Реконструкції та Розвитку (EBRD), Світового банку (WB), Німецької кредитної установи для відбудови (KfW), Німецько-Українського Фонду, Агентства США з Міжнародного Розвитку, які реалізують спеціальні програми та відкривають кредитні лінії вітчизняним банкам.

Альтернативними банківському кредитуванню та фінансуванню міжнародних організацій джерелами формування фінансових ресурсів для розвитку малого підприємництва є інструменти небанківських фінансово-кредитних установ. Так, згідно з даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, протягом 2017 р. обсяг кредитів, наданих членам кредитних спілок, склав 1,902 млрд. грн., що на 5,7% більше за показник 2016 р. [5].

Одним зі шляхів розв'язання проблеми залучення фінансових ресурсів є лізинг, який є, з одного боку, формою кредитування, а з іншого боку, певним видом інвестиційного фінансування. Загальна тенденція зниження облікової ставки НБУ, відсоткових ставок за банківськими кредитами, яка спостерігалась до кінця 2017 р., також сприяє зниженню ставок на ринку лізингу. Так, сьогодні середні лізингові ставки становлять 10–13% річних в іноземній валюті та 16–18% у гривні. «Українські малі та середні підприємства недоотримують близько 9,3 млрд. дол. на рік, і серед багатьох причин недофінансування є саме відсутність додаткових стимулів для розвитку різних видів фінансування, альтернативних банківському кредиту, таких як лізинг. Факторами, що стримують розвиток лізингової галузі в Україні, є брак внутрішнього та іноземного капіталу, відсутність спеціальних державних мотивуючих програм для малого та середнього підприємництва та застаріле законодавство, яке регулює лізингові операції в Україні [6]».

Ще одним інструментом фінансового механізму фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва є факторинг. Ринок факторингових послуг в Україні є відносно молодим (діє з 2001 р.) та перебуває на стадії формування, тому такий вид фінансування малого підприємництва, як кредити факторингових компаній у вигляді викупу дебіторської заборгованості, в нашій державі не є популярним. Такі джерела, як форфейтинг та краудфандинг, поширені, як правило, у фінансуванні малого бізнесу в розвинених країнах, нашими ж підприємствами вони не використовуються або використовуються обмежено.

Ефективність функціонування суб'єктів малого бізнесу, підвищення їх конкурентоспроможності, темпи їх розвитку значною мірою визначаються рівнем управління фінансовими ресурсами.

Управління фінансовими ресурсами суб'єкта малого бізнесу відповідає загальним принципам управління економічними (виробничими) системами.

Основна мета управління фінансовими ресурсами підприємства нерозривно пов'язана з головною метою фінансового менеджменту загалом та реалізується з нею в єдиному комплексі. В практиці економічних досліджень переважно використовується системний підхід, в основу якого покладено вивчення явищ і процесів у вигляді єдиної системи.

Система управління фінансовими ресурсами суб'єктів малого бізнесу є сукупністю узгоджених між собою принципів, завдань та методів, які регулюють процес розроблення та реалізації управлінських рішень щодо визначення руху фінансових ресурсів у заданих параметрах з метою координації ефективних джерел залучення та раціонального використання фінансових ресурсів на стратегічному, тактичному й оперативному рівнях управління [7, с. 41].

Система управління фінансовими ресурсами малого підприємства складається з двох взаємопов'язаних підсистем, а саме керованої підсистеми, або об'єкта управління, та керуючої підсистеми, або суб'єкта управління.

Об'єктами управління виступають різноманітні види фінансових відносин щодо формування, використання та розподілу фінансових ресурсів.

Принципи, на яких ґрунтуються сучасні системи управління фінансовими ресурсами, можуть бути застосовані до підприємств різних розмірів. Усі компанії розміщують фінансові ресурси в активах, а також залучають кошти. Різниця полягає в акцентах. Проблеми малих підприємств не схожі на проблеми, з якими стикаються великі підприємства, крім того, доступ малих підприємств на фінансові ринки обмежений.

Управління фінансовими ресурсами вітчизняних малих підприємств має низку особливостей, таких як кваліфікаційний бар'єр суб'єктів малого підприємництва, обмеженість ресурсів і залежність від внутрішніх джерел фінансування,

простота організаційно-фінансової структури підприємства, іноді елементарність здійснюваних операцій.

На підставі дослідження управління фінансовими ресурсами в секторі малого бізнесу можна зробити висновок про те, що створення на малому підприємстві зрозумілої та логічної схеми організації цього процесу, що припускає підвищення ефективності використання ресурсів за рахунок мобілізації внутрішніх резервів, є реальним чинником підвищення ефективності його фінансово-господарської діяльності.

Таким чином, організація фінансового менеджменту на малих підприємствах є складним та багатограним процесом. Основними завданнями фінансового менеджера є формування, розподіл та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення безперервного процесу виробництва.

Отже, управління формуванням фінансових ресурсів підприємств малого бізнесу необхідно розглядати як процес, що включає спільну діяльність підприємницьких структур, державних органів влади та фінансових установ щодо визначення потреби підприємств малого бізнесу у фінансових ресурсах та її покриття за рахунок визначених джерел. Важливими складовими цього процесу є розробка регіональних програм підтримки підприємництва, розробка нормативно-правових основ, формування показників ефективності розвитку малого бізнесу та проведення їх моніторингу.

Так, наприклад, розроблено «Програму сприяння розвитку малого та середнього підприємництва у місті Кременчузі на 2018–2020 рр.», в якій передбачено створення в місті стабільної та гнучкої системи фінансово-кредитної підтримки, спрощення доступу малих та середніх підприємств до кредитних та інвестиційних ресурсів.

Досягнення зазначеної мети здійснюється у кількох напрямках:

- залучення фінансових ресурсів для забезпечення підтримки малого та середнього підприємництва;

- врахування в міському бюджеті потреби у видатках на вжиття заходів з реалізації Програми;

- забезпечення прозорості роботи фонду підтримки підприємництва;

- доведення до відома суб'єктів малого та середнього підприємництва інформації щодо порядку отримання фінансових ресурсів і страхових послуг;

- проведення інвестиційних форумів для поліпшення інвестиційного клімату в місті [8].

Таким чином, пріоритетність участі держави в розвитку підприємницького сектору полягає в тому, щоби створювати сприятливі правові та соціально-економічні умови для ефективного розвитку й розширеного відтворення.

Висновки. Ефективність функціонування суб'єктів малого бізнесу, підвищення їх конкурентоспроможності, темпи їх розвитку значною мірою визначаються рівнем управління фінансовими ресурсами. Тому одним з найважливіших напрямів фінансової політики цих підприємств на сучасному етапі є визначення стратегії формування фінансових ресурсів, яка має бути спрямована на забезпечення зростання прибутку, мінімізацію фінансових ризиків, забезпечення необхідної ліквідності.

Розв'язання проблеми залучення фінансових ресурсів є можливим завдяки вжиттю заходів щодо прийняття нових Законів України, зокрема підтримання парламентарями законопроекту «Про фінансовий лізинг» (№ 6395); вдосконалення наявного механізму умов кредитування та через вдосконалення інфраструктури кредитного ринку, що сприятиме посиленню конкуренції між кредитними установами та розширить доступ до кредитних ресурсів суб'єктам малого та середнього бізнесу; вдосконалення системи державної підтримки малого підприємництва, що підвищить роль таких альтернативних джерел фінансових ресурсів, як форфейтинг та венчурне фінансування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буряк Л.Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2007. 423 с.
2. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики: підручник. 4-те вид., стер. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2008. 302 с.
3. Мартинюк Л.А. Сучасний стан фінансового забезпечення малого бізнесу в Україні. Конкурентний розвиток підприємництва в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016. С. 136–141.
4. Смеречинська Н.М., Хариневич-Яворська Д.О. Кредитування суб'єктів малого підприємництва в Україні. URL: <http://www.nauka.kushnir.mk.ua/?p=56352>.
5. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua>.
6. Фінансовий лізинг в Україні: поточний стан та перспективи розвитку. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2541156-finansovij-lizing-v-ukraini-potocnij-stan-ta-perspektivi-rozvitku.htm>.
7. Покропивний С.Ф., Колот В.М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність. Київ: КНЕУ, 2008. 352 с.
8. Офіційний сайт Кременчуцької міської ради. URL: <https://www.kremen.gov.ua>.
9. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6395.